likely to be sexually abused than men; abandoned children in their adulthood, are characterized by negative thoughts on themselves; complexes of inferiority and paranoid states often occur, as a result of the transfer of valuable judgments of oneself from childhood into the adult life.

The obtained results may become the prospect of further research of the delayed influence of psychotraumatic situations on the formation of the individual, and can also be used for the development of basic theoretical and methodical methods of trusteeship and educational activities, preventive activities of teachers, psychologists, and social pedagogues on the problem of violence against children.

Key words: *personality, psychotrauma, physical and sexual violence against children, PTSR.*

Стаття надійшла 20 грудня 2018 р.

УДК 159.9-177.3

Н. М. Майорчак

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ З НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИСТОСТІ З ПОДОЛАННЯ БРЕХЛИВОСТІ

Розглянуто можливі причини виявів брехливості особистості та особистісні проблеми, що їх спричиняють. Окреслено різні способи і методи надання психологічної допомоги особам юнацького віку, які схильні до брехливої поведінки.

З'ясовано ефективність психотехнологій із надання психологічної допомоги особистості з подолання брехливості.

Ключові слова: *брехливість, вияви брехливості, перфекціонізм, дисфункціональний перфекціонізм, психотехнології.*

Постановка проблеми. Вияви брехливості особистості мають об'єктивну та суб'єктивну сторони цього явища, в основі якого є намагання особистості вийти з ситуації з найменшими втратами або щось отримати. Водночас особа намагається діяти стереотипно й одноманітно (це, мабуть, є характерним для вікового періоду розвитку особистості, які брали участь у дослідженні). Отже, може йтися про те, що вияви брехливості у поведінці особистості є наслідком недостатнього усвідомлення себе та ситуації, а також браку засвоєних поведінкових патернів із максимальним використанням умов на свою користь або оптимального виходу з ситуації.

Окрім того, варто зазначити, що вияви брехні можуть бути спричинені намаганням отримати певні результати завдяки оточенню, що руйнує довіру й, відповідно, перспективу повноцінної комунікаційної взаємодії. Так, залежно від статі та соціального середовища виявлено різні типи вияву брехливості, які свідчать про те, що певна особистісна сфера зростає завдяки іншій. Це є ознакою певної дисгармонії у розвитку особистості, що потребує психологічної допомоги.

Так, найбільш вираженими особистісними проблемами, що спричиняють вияви брехні, можна назвати такі, як зовнішній контроль, нетерпимість до невизначеності, надмірне прагнення до конформності, відомість, залежність, домінування.

Очевидно, що значною мірою брехлива поведінка у дитячому віці закріпилася через страх бути покараним. У підлітковому віці до вказаного додалися недоліки щодо формування когнітивного образу «Я» й самооцінка. Вияв брехливості в юнацькому віці вкорінюється та формується на основі розвитку власного самостановлення. Тому це вказує на необхідність надання психологічної допомоги особистості з власного саморозвитку, яка має бути обґрунтованою й експериментально перевіреною щодо ефективності. Це передбачає розгляд функціональної єдності мотиваційних, емоційних, когнітивних, динамічних, регуляторних і результативних складових, що й є **метою** цієї публікації.

Стан дослідження. Теоретико-методологічну основою для написання статті становили: принципи системної організації психіки людини (Б. Ананьєв, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Б. Ломов, В. Мерлін, В. Семиченко, Г. Щедровицький та ін.), принцип єдності свідомості та діяльності (А. Коваленко, С. Рубінштейн та ін.), принцип генезису та саморуху психіки особистості (Л. Виготський, Г. Костюк, С. Максименко та ін.).

Концепції самодетермінації, самоактуалізації особистості як активного суб'кта поведінки (С. Гарькавець, О. Леонтьєв, А. Маслоу, А. Петровський, К. Роджерс, Р. Роменець, В. Татенко, Е. Фромм та ін.), ідеї особистісного зростання людини в процесі комунікативної взаємодії (А. Борисюк, Л. Виготський, Є. Ільєнков, Г. Костюк, О. Леонтьєв, М. Лісіна, С. Рубінштейн та ін.), психологічні теорії спілкування як специфічної форми взаємодії суб'єктів, його структури та функцій (Б. Ломов, М. Обозов, Б. Паригін та ін.).

Прагматична теорія комунікації П. Грайса та її розвиток у теорії маніпулювання інформацією (S. McCornack), концептуальні підходи до проблеми брехні та брехливості особистості (А. Акименко, В. Знаков, А. Ленець, Ф. Савельєв, Л. Філонов).

Виклад основних положень. Вияви брехливості можна відобразити у вигляді системи з двома рівнями функціонування та двома головними компонентами, що об'єднані компонентом вищого рівня (рис. 1).

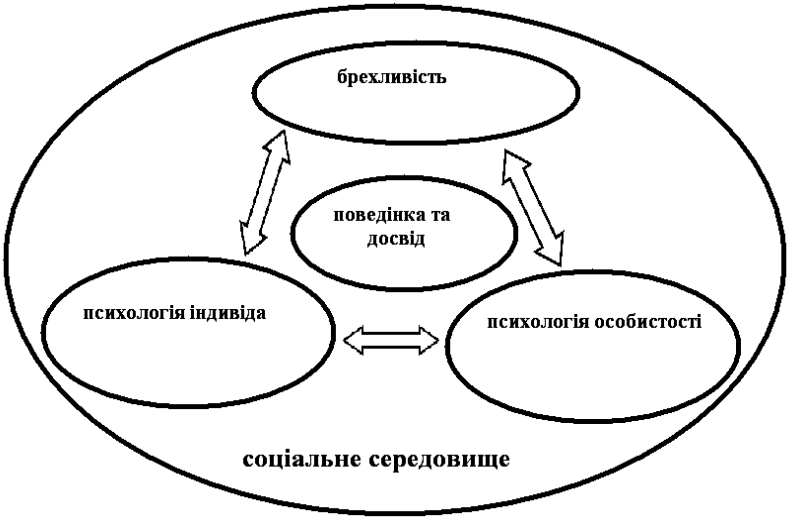

Рис. 1. Система формування та функціонування брехливості особистості

Цю систему формування та функціонування можна пояснити так:

– психологією індивіда є підсистема психофізіологічних властивостей, основою якої є перебіг та інтенсивність емоційної сфери, установки та психофізіологічні реакції;

– психологія особистості як підсистема охоплює комплекс особистісно-психологічних якостей, що сформовані під впливом соціального середовища і характеризують людину як його представника та у системі стосунків із ним;

– поведінка і досвід характеризують особливості стосунків із соціальним середовищем, які визначають утворені стереотипізовані поведінкові реакції людини на впливи з боку оточення;

– в умовах недостатньо сприятливого середовища для психології індивіда відбувається формування конфліктної психології особистості, що визначає схильність до брехливої поведінки Це, своєю

чергою, через досвід впливає на психологію індивіда. Так посилюються й укорінюються вияви брехливості в людині як індивіді та особистості.

До головних елементів системи, що характеризують брехливість людини за індивідним та особистісним компонентами, належить тривожність як відчуття дифузного побоювання і тривожного очікування, невизначеного занепокоєння або ж як відчуття невизначеної загрози, характер і час якої не піддаються прогнозам [1; 2; 3].

Отже, це свідчить про одну з найпоширеніших та найукоріненіших причин схильності до брехливої поведінки, а саме порушення в емоційній сфері особистості.

Одним із методів надання психологічної допомоги є тренінговий метод. А. Панкратова [4] дослідила рекомендації та практичні розробки Дж. Сайеррочі [5] та запропонувала психологічний тренінг із розвитку емоційного інтелекту відповідно до моделі здібностей, який охоплює чотири тематичні блоки – ідентифікацію емоцій, емоційне сприяння мисленню, розуміння емоцій, управління емоціями. Також велика увага приділяється післятренінговим заходам, мета яких зводиться до надання допомоги з використання отриманих навиків у реальному житті. Крім того, А. Панкратова вказує [4], що цей тренінг не є єдиною програмою з розвитку емоційного інтелекту, але його можна розглядати як типовий зразок цієї форми роботи.

Отже, обрана тренінгова програма має «переналаштувати» емоції та підвищити емоційний інтелект через когнітивні зрушення, яку можна представити як комп'ютерну програму. Активована програма відповідальна за когнітивні процеси переробки інформації.

Пошук методів надання психологічної допомоги особам юнацького віку дав можливість знайти розроблений М. Ларських і С. Ларських [6] тренінг корекції дисфункціонального перфекціонізму. В розробці зазначеного тренінгу вони виходили з тієї позиції, що розвиток критичного мислення при оцінці ірраціональних ідей, які активують когнітивні та емоційні розлади, допоможуть модифікувати і мінімізувати перфекціоністські тенденції особистості. У тренінгу використовується інтегративний підхід, що охоплює когнітивно-поведінкову, гуманістичну та психодинамічну психокорекцію.

Отже, експериментальний план дослідження на етапі формуючого експерименту може бути реалізований шляхом формування 5 груп (у кожній організації), з їх розподілом на 4 експериментальні та 1 контрольну. Таким чином, загальною кількістю груп є 10. Водночас щодо експериментальних груп передбачено таку особливість застосування незалежної змінної: на 3 групи буде здійснено психологічний

вплив через надання психологічної допомоги за окремим обраним його методом, а четверта група піддаватиметься впливу за всіма.

Процедура формування груп експерименту реалізована за такими етапами:

1. Планування: виокремлення критеріїв ранжування, якими визначено показник вияву брехливості та стать, а також визначення кількісного складу груп. Прийнято рішення про достатню чисельність учасників групи у кількості 12, оскільки це є достатнім для забезпечення проведення тренінгу й є можливість застосувати Т-критерій Вілкоксона після експериментального впливу (є непараметричним статистичним критерієм, який використовується для перевірки відмінностей між двома вибірками парних вимірів. Критерій доцільно використати ще й тому, що допустимий і рекомендований обсяг вибірки від 5 до 50 досліджуваних [7; 8; 9]).

2. Формування еквівалентних груп за принципом добровільної участі у формуючому експерименті. Оскільки досліджувану вибірку на етапі констатуючого експерименту становили 300 осіб, по 150 студентів з Українського католицького університету (95 чоловічої та 55 осіб жіночої статі) і курсантів Львівського державного університету внутрішніх справ (45 чоловічої та 105 осіб жіночої статі), достатньою кількістю учасників є 120 (по 60 із кожного навчального закладу). Середнє значення за вибірку щодо вияву брехливості є показник 2,84 ± 1,81, який визначено головним під час формування груп. За статтю процентний розподіл для груп має бути таким: для УКУ – чоловічої статі 63% й, відповідно, 37% – жіночої; для ЛьвДУВС – чоловічої 30% та 70% – жіночої.

3. Далі складено рейтинг за показником вияву брехливості (від найбільших до найменших) і охочих взяти участь у подальшому експерименті поділено за групами за таким правилом: № 1 – 1 (5) ЕГ, № 2 – 2 (6) ЕГ, № 3 – 3 (7) ЕГ, № 4 – 4 (8) ЕГ, № 5 та № 6 – 1 (2) КГ, № 7 – 4 (8) ЕГ, № 8 – 3 (7) ЕГ, № 9 – 2 (6) ЕГ, № 10 – 1 (5) ЕГ тощо до комплектування груп до 12 учасників. Така процедура забезпечила утворення максимально можливих еквівалентних груп.

Отже, обґрунтований план наступного етапу експериментального дослідження та комплектування груп свідчать про можливість проведення формуючого експерименту, оскільки вказані дії стали запорукою підвищення валідності результатів.

Формувальний етап експерименту тривав упродовж 2016 р. з такими особливостями:

– з експериментальними групами № 1 та № 5 проводились раз на тиждень заняття з навчання методу Д. Берселі TRE, опісля

учасники виконали ті ж тести, що й на етапі констатуючого етапу експерименту;

– з експериментальними групами № 2 та № 7 проводився 2–3 рази на місяць тренінг із розвитку емоційного інтелекту, після завершення якого учасники пройшли психодіагностику за методиками констатуючого експерименту;

– з експериментальними групами № 3 та № 8 проводився 2–3 рази на місяць тренінг корекції дисфункціонального перфекціонізму, опісля учасники виконали тести відповідно до констатуючого етапу експерименту;

– з експериментальними групами № 4 та № 8 проводились блоки занять: з навчання методу Д. Берселі TRE, проводилися тренінг з розвитку емоційного інтелекту, тренінг корекції дисфункціонального перфекціонізму, опісля учасники виконали ті ж тести, що й на етапі констатуючого етапу експерименту;

– контрольні групи № 1 і № 2 психологічну допомогу не отримували, а лише у грудні 2016 р. пройшли психодіагностику за визначеними методиками.

Результати порівняльного аналізу за експериментальними групами № 1 та № 5, що впродовж близько 3-х місяців проходили навчання з використання методу Д. Берселі, а також результати контрольних груп № 1 та № 2 (був застосований t-критерій Вілкоксона для залежних вибірок).

За контрольними групами щодо зрушень суттєвих відмінностей не встановлено, крім деяких. Так, найбільше зафіксовано змін за тестом Т. Лірі, який визначає тип міжособистісних стосунків. За підозрілістю та підпорядкованістю зміни є незначними або дані статистично недостовірні. Показники свідчать про те, що егоїстичність, агресивність і домінування певною мірою зросли в обидвох контрольних групах. Водночас хоча й незначно, але знизилась залежність. За рештою шкал відзначено недостовірні або протилежні зміни у групах щодо авторитарності, доброзичливості та альтруїстичності. Цілком можливим є вплив соціального середовища, а саме навчального закладу на такі тенденції.

За іншими шкалами найважливішими є зміни у сторону зниження дезадаптивності та, відповідно, адаптивності, збільшення відходу від вирішення проблем, сприйняття інших. Щодо виявів брехливості зафіксовано незначні збільшення, що мають достатню статистичну значущість.

За встановленими змінами можна зазначити посереднє зниження показника за виявами брехливості. За рештою шкал найбільших

змін у сторону зменшення зазнали нейротизм, соціально-комунікативна незграбність, нетерпимість до невизначеності, дезадаптивність, неприйняття себе та сприйняття інших, емоційний дикомфорт, зайва рухливість, агресивність, підозрілість, підпорядкованість, залежність та альтруїзм.

У сторону збільшення зафіксовано зміни щодо таких шкал, як адаптивність, відхід від вирішення проблем, сприйняття себе, емоційний комфорт, внутрішній самоконтроль, несприйняття інших та рухова активність.

Такі результати можуть свідчити про наявність змін в особистості, яку можна охарактеризувати як людину достатньо бадьору, конформну, що легко ставиться до ситуації невизначеності, має свою думку і не боїться її висловлювати та наполегливо відстоювати. Така людина більше готова брати на себе відповідальність. Також цей тип особистості може бути охарактеризований як упертий, завзятий, наполегливий і енергійний, критичний стосовно соціальних явищ і оточення.

Зменшення агресивності, підозрілості та підпорядкованості можуть свідчити про більшу впевненість у собі, що зумовлює зменшення залежності від ситуацій та оточення. Однак особа стає менш орієнтованою на соціальне оточення й вона менше готова виявляти альтруїзм у міжособистісних стосунках. Так, підвищення показників стосовно несприйняття інших указує на те, що людина переорієнтовується на своє внутрішнє середовище та намагається відсторонитися від оточення, а також намагається відсторонитися від певної частини проблем.

Цей процес можна описати так: унаслідок здатності суттєво знижувати кількість своїх накопичених емоцій і вивільнення з організму надлишкової напруги розширюється можливість когнітивного усвідомлення оточуючого середовища та себе в ньому як суб'єкта можливих адекватних учинків. Страхи і тривожність переходять з особистісного рівня функціонування на ситуативний, що дає людині можливість реальніше бачити ситуацію. Тому людина стає здатною говорити чесно та відверто, оскільки більш індиферентно ставиться до значної кількості життєвих проблем.

Отже, застосування методу Д. Берселі TRE можна вважати порівняно перспективним щодо надання психологічної допомоги з подолання схильності до брехні, оскільки встановлено і позитивні (розуміння та сприйняття себе, підвищення впевненості, можливість нейтралізувати накопичені емоції та нервову напругу), і дещо негативні результати (тенденція до ігнорування вимог навколишнього соціального середовища, зниження орієнтації на соціум).

На нашу думку, його як окремий метод можна рекомендувати особам, що надмірно орієнтовані на суспільство, є дуже залежними від соціальних стосунків і внаслідок дії цих факторів виявляють брехливість у своїй поведінці. Для інших випадків рішення про доцільність застосування цього методу необхідно ухвалювати відповідно до ситуації.

Результати змін після тренінгу з розвитку емоційного інтелекту в експериментальних групах № 2 і № 6 указують на те, що показники виявів брехливості мають незначне зниження, які нівелює недостатня статистична значущість.

Найбільш значущими та великими є зрушення за підвищеним прагненням до статусного зростання, адаптивністю, сприйняття себе й оточення, емоційний комфорт, гучність голосу, міміка, альтруїзм. Необхідно зауважити, що дещо підвищився показник фрустраційної нетолерантності. Таке поєднання змін указує на те, що ця особистість стає більш веселою, привітною, щирою та чуйною. Вона дедалі менше є в ситуації невизначеності, відчуває внутрішню тривогу, а вибір із декількох можливостей не є дуже складною справою.

Отже, така тренінгова програма «переналаштувала» емоції та підвищила емоційний інтелект її учасників, але це лише «вдосконалило» вміння брехати. Тому можна стверджувати, що такий метод психологічної допомоги є потужним інструментом вирішення особистісних проблем людини, однак формуються навики більш вмілого і продуманого обману, що посилюється впливом на емоційну сферу та підкріплюється невербальними засобами. Такі результати свідчать про складність визначення доцільності впливу на емоційну сферу та розвитку цього різновиду інтелекту, оскільки психотехнології є доволі ефективними. Однак є побічні ефекти, що сприяють адаптивності та виробленню ефективніших форм поведінки з оточенням. Але, такі зміни вдосконалюють здатність до більш вишуканої брехні, яка може сприйматися брехуном як високий власний потенціал.

Отже, отримані результати вказують на недоцільність застосування такого методу для підвищення рівня відвертості особистості, зокрема для юнаків. Однак відповідь на це питання можна знайти у К. Штайнера [10; 11], який спробував оперувати поняттями «емоційної зрілості», а також «емоційної грамотності» особистості та запропонував модель за першою категорію.

Отже, отримані результати за тренінгом означають, що його учасники справді освоїли лише процесуальну частину технології щодо розвитку емоційного інтелекту, а змістовна ще перебуває на початковому рівні. Цілком імовірно, що емоційний інтелект ще не може бути

доступним повною мірою досліджуваній віковій категорії через брак життєвого досвіду.

Результати після застосування тренінгу з корекції дисфункціонального перфекціонізму в експериментальних групах № 3 і № 8 свідчать про те, що значно порівняно з попередньо зазначеними результатами знизився показник за виявами брехливості. Такі зміни вказують на суттєве поліпшення у виявах брехливості. Крім вказаного, потрібно зазначити, що значно підвищилися показники за шкалами мотивації до схвалення, адаптивності, сприйняття себе, внутрішнього контролю й таких ознак емоційної експресії, як гучність голосу, образність мови та міміка.

Водночас підвищилися показники за такою міжособистісною характеристикою особливості стосунків, як егоїстичність. Зменшилися підвищене прагнення до статусного зростання, соціально-комунікативна незграбність, орієнтація на уникнення невдач, фрустраційна нетолерантність, дезадаптивність, відхід від вирішення проблем, неприйняття себе, підпорядкованість, підозрілість, залежність і альтруїстичність.

Такі показники могли б свідчити про посилення перфекціонізму, але суттєві від'ємні зрушення за шкалою «підвищене прагнення до статусного росту» вказує на значне його зменшення. Також це може підтвердити зменшення за шкалою «фрустраційна нетолерантність». Водночас можна вважати позитивними зміни для підвищення рівня правдивості за такими психологічними категоріями, як орієнтація на вирішення проблеми, зменшення підозрілості та залежності.

Однак зменшення альтруїзму викликає питання щодо ставлення до оточення. Водночас можна зазначити, що за проведеним аналізом (за результатами зрушень попередніх двох методів надання психологічної допомоги) альтруїзм зменшується за більшої правдивості та має тенденцію до збільшення за більших виявів брехливості. У цьому разі можна застосувати таке ймовірнісне пояснення: в нормі для людини є «здоровий егоїзм», а альтруїзм є самообманом та й обманом іншої людини щодо справжніх намірів і цілей.

Особливо ефективним можна вважати включення до тренінгу елементів раціонально-емотивної терапії А. Елліса, які посилити психодинамічні завдання. Так, аналіз життєвих ситуацій за схемою ABCDE посилює розуміння ситуацій щодо власної безпеки, особливостей взяття відповідальності за зміни. Реалізація тренінгу була забезпечена аналізом сімейної деривації, оскільки є соціально-психологічним феноменом, який вимагає врахування при наданні психологічної допомоги особистості.

Отже, запропонований та апробований метод надання психологічної допомоги, що ґрунтувався на включенні до тренінгу корекції дисфункціонального перфекціонізму елементів раціонально-емотивної терапії й інформування щодо Д-сценаріїв є достатньо ефективним у наданні психологічної допомоги з подолання причин, які беруть участь у формуванні брехливої поведінки.

Результати експериментальних груп № 4 і № 8, щодо яких застосовано весь комплекс надання психологічної допомоги порівняння за t-критерієм Вілкоксона вказують на більш суттєві та поширені зрушення. Так, за всіма чотирма варіантами експериментального впливу рівень брехливості є найменшим, що свідчить про суттєве зниження показника предмета дослідження. Крім того, достатньо збільшеними можна вважати зміни за такими шкалами, як адаптивність, мотивація схвалення, сприйняття себе, емоційний комфорт, внутрішній контроль, гучність голосу, темп мови, інтонаційна виразність, рухова активність, міміка, а також егоїстичність, але доброзичливість у міжособистісних стосунках.

Також продовжує підтверджуватися висунуте припущення про те, що з розвитком здатності до більш правдивої поведінки знижується альтруїстичність у міжособистісних стосунках. Вказані зміни мають більший показник порівняно з обчисленням результатів за іншими групами експерименту.

Отже, комбінований варіант надання психологічної допомоги зі зниження в особистості чинників, що впливають на формування схильності до брехні та спричиняють вияви брехливої поведінки, виявився задовільним і найбільш ефективним зі всіх варіантів, що реалізувалися на практиці. Так, далі для узагальнення результатів і наглядності на рисунку 2 графічно висвітлено результати змін за середнім значенням щодо виявів брехливості за всіма групами дослідження.

Як видно з рисунку, в контрольних групах рівень брехливості хоча й незначно, але підвищився. У всіх експериментальних групах відбулося зниження виявів брехливості, але у різному ступені. Так, найменшого зрушення зазнали показники в експериментальних групах № 2 і № 6, з якими проводився тренінг розвитку емоційного інтелекту.

Найбільшого зрушення щодо брехливості зазнали показники в експериментальній групі № 4 та менші, але значні у групах № 3, № 7 та № 8. Така різниця може бути спричинена впливом певних прихованих факторів, а саме «навчальний заклад» і «стать». Однак у дослідження не було включено методів, які б давали змогу визначати особливості навчального закладу.

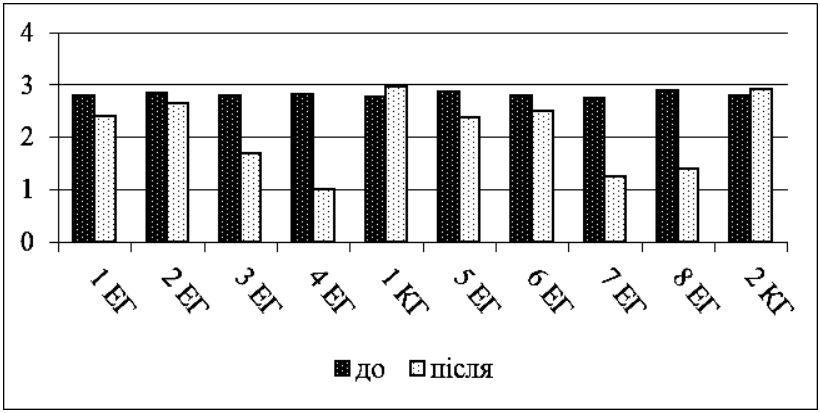

Рис. 2. Порівняльні показники виявів брехливості у групах учасників експерименту до та після формуючої стадії

Отже, отримані результати вказують на те, що застосовані технології психологічної допомоги дають більший ефект для тих осіб, яким необхідніша допомога за показником вияву брехливості. Водночас ефект зниження є меншим у тих учасників, що мають менший показник брехливості.

Висновки. Отже, ми визначили цілі надання психологічної допомоги, якою є емоційна сфера особистості, що в своїй основі має стереотипізовані психофізіологічні реакції, когнітивні спотворення та відповідні сформовані установки, а також поведінкові навики стосунків із соціальним середовищем і поведінкової саморегуляції у процесі соціальних контактів. Окрім того, як характерну особливість молоді виокремлено перфекціонізм (специфічний різновид брехні), що виявляється в обманюванні себе через надмірну орієнтацію на викривлені соціальні атрибути та цінності.

Здійснений пошук методів та аналіз розроблених психотехнологій дав змогу визначити як методи надання психологічної допомоги особистості зі зниження брехливості саме такі, як розширений варіант тренінгів з розвитку емоційного інтелекту та корекції дисфункціонального перфекціонізму.

Після застосування методів психологічної допомоги проведено психодіагностичне дослідження та опитування й встановлено щодо зрушень такі показники:

– за контрольними групами суттєвих відмінностей не встановлено, крім тесту Лірі. Так, показники свідчать про те, що егоїстичність,

агресивність і домінування певною мірою зросли в обидвох контрольних групах, але знизилась залежність. Щодо виявів брехливості зафіксовано незначні збільшення, що мають достатню статистичну значущість;

– в експериментальних групах № 1 та № 5 після TRE зафіксовано посереднє зниження показника за виявами брехливості. За рештою шкал зміни свідчили про формування особистості, яка є достатньо бадьорою, конформною, легко ставиться до ситуації невизначеності, має свою думку і не боїться її висловлювати та наполегливо відстоювати. Однак стає менш орієнтованою на соціальне оточення й менше готова виявляти альтруїзм у міжособистісних стосунках;

– розгляд результатів змін після тренінгу з розвитку емоційного інтелекту в групах № 2, № 6 вказують на факт незначного зниження брехливості. Решта показників вказують на певну суперечність у характеристиках, що можуть виявлятися в різних поведінкових патернах. Такий тип особистості нагадує більше особу, що схильна до маніпуляції та використовує різноманітні власні навики володіння своїми та чужими емоціями. Встановлено, що такий тренінг не лише підвищив емоційний інтелект його учасників, а й вдосконалив уміння брехати;

– обчислення зрушень в експериментальних групах № 3 та № 8 після застосування тренінгу з корекції дисфункціонального перфекціонізму свідчать про те, що значно знизився показник за виявами брехливості. Водночас найбільш позитивними змінами для підвищення рівня правдивості можна вважати такі, як підвищення орієнтації на вирішення проблеми, зменшення підозрілості та залежності. Водночас зауважено, що альтруїзм оберненопропорційний правдивості та має тенденцію до збільшення при більших виявах брехливості;

– результати за експериментальними групами № 4 та № 8, щодо яких застосовано весь комплекс надання психологічної допомоги, вказують на найменший рівень брехливості серед експериментальних груп та найбільше зниження. Зафіксовано суттєві зміни за багатьма іншими шкалами емпіричного дослідження, які підтверджують зменшення рівня брехливості.

---

1. Батраченко І. Г., Лоза О. О. Перфекціонізм як теоретична та практична проблема професіоналізації державного службовця. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля.* Серія «Педагогіка і Психологія». 2011. № 2 (2). С. 109–114.

2. Большой психологический словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерекова. М.: Прайм-Еврознак, 2003. 672 с.

3. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения. М.: ТЦ Сфера, при участии «Юрайт-М», 2001. 160 с.

4. Панкратова А. А. Эмоциональный интеллект: примеры программы формирования. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. *Психологические исследования: электрон. науч. журнал.* 2010. № 1 (9). URL: http://psystudy.ru/index.php/num/2010n1-9/289-pankratova9.html.

5. Ciarrochi J. Emotional Intelligence in Everyday Life. 2nd Edition. Publisher: Psychology Press; 2 edition. 2006. 312 p.

6. Ларских М. В., Ларских С. А. Тренинг коррекции дисфункционального перфекционизма. *Научно-медицинский вестник центрального Черноземья.* Воронеж: Воронежский государственный медицинский университет имени Н. Н. Бурденко. 2009. № 35. С. 102–106.

7. Бююль А., Цёфель П. SPSS: искусство обработки информации. Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей; пер. с нем. СПб.: ДиаСофтЮП, 2005. 608 с.

8. Ермолаев О. Ю. Математическая статистика для психологов. 5-е изд. М.: НОУ ВПО «МПСИ»; Флинта, 2011. 336 с.

9. Наследов А. Д. SPSS: Компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках. СПб.: Питер, 2007. 416 с.

10. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ / пер. с англ. А. П. Исаевой. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013. 560 с.

11. Штайнер К. Эмоциональная грамотность: интеллект с сердцем. Руководство по улучшению личных и профессиональных отношений. К.: НВП «Интерсервис», 2016. 462 с.

12. Вагин И. Психология виживания. М.: АСТ Астрель, 2004. 352 с.

13. Мельник И. Уловки споров. М.: [б. и.], 1991. 13 с.

Majorchak N. M. Determination of the effectiveness of psychotechnologies to provide psychological assistance to the person to overcome the lie

The article deals with possible causes of manifestations of lie and, personal problems that cause them. the article is describes various methods of providing psychological assistance of the youth who are prone to lie. It also describes the effectiveness of psychotechnologies in providing psychological assistance to the person to overcome the falsity.

The manifestation of lie in adolescence is rooted and formed on the basis of the development of their own self-determination. Therefore, this indicates the need to provide psychological assistance to the individual from self-development, which should be substantiated and experimentally tested for efficiency. The article deals with the functional unity of motivational, emotional, cognitive, dynamic, regulatory and effective components of lie. The search for methods of providing psychological assistance to young people has made it possible to find training for the correction of dysfunctional perfectionism, as perfectionism as a specific kind of falsehood is distinguished as a characteristic feature of youth, which manifests itself in deceit itself due to excessive orientation towards distorted social attributes and values.

The conducted search of methods and analysis of the developed psychotechnologies gave the opportunity to define methods of providing psychological assistance to the person to reduce the lie,such as an extended version of trainings on the development of emotional intelligence and correction of dysfunctional perfectionism.

In the development of this training, the authors proceed from the standpoint that the development of critical thinking in the evaluation of irrational ideas that is the causative agent of cognitive and emotional disorders will help to modify and minimize perfectionist tendencies of the individual. The training uses an integrative approach, which includes cognitive-behavioral, humanistic and psychodynamic psycho-correction.

Key words: *falsehood, manifestations of falsity, perfectionism, dysfunctional perfectionism, psychotechnology.*

Стаття надійшла 20 грудня 2018 р.

УДК [159.9:351.74](477)

Н. Е. Мілорадова

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ СЛІДЧИХ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Подано результати вивчення типів міжособистісного спілкування й особливостей розвитку комунікативних здібностей слідчих на різних етапах професійного розвитку: професійна адаптація, оволодіння професійною діяльністю, творче самовираження, наставництво, соціальна переадаптація. Визначено специфіку вияву зазначених характеристик на кожному з етапів. Констатовано, що на всіх етапах професійного розвитку в слідчих переважає авторитарний тип міжособистісного спілкування; показники лідерських якостей поступово зростають від низьких (адаптанти) до середніх та високих (наставники, соціальна переадаптація); простежується позитивна тенденція якісних змін стосовно людей, у прагненні до співробітництва і самостійності, приймаючи рішення.

Ключові слова: *професіогенез, слідчі органів досудового розслідування, соціальний компонент.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні трансформації сучасного суспільства вимагають змін у характері й умовах професійної діяльності людини. Складний і відповідальний етап розвитку нашої держави характеризується формуванням всіх сфер життєдіяльності суспільства, зокрема й правоохоронної. Нині дуже актуальним є питання становлення правоохоронної еліти. Головними характеристика-